

Diksenari (*glossary*)

Qaa kota waja iikawaa kaniagia

1) toroya, qaita mon, soraaya, kowoga, solana, tak-kootoya, Anutuwaa buna, tirinkootoya, (*holy, set apart, clean*)

Anutu ano iwaanon iwoi ii 1) toroya ano 2) qaita mon: Anutunon toroya laligoro singisongonanaa irona nonombabotiwaajon toroko moma ku-usuna romongonin jenenana oronkeja. Zioz ano ejemba ii 3) soraaya, jewongia qaa. Miri, jigo, kamba ano samon ii 4) kowoga: Miri kowoga ii men tilowonatiwaa so qaago. Kamba kowoganon gawon mewombotiwaa songo eja. Samon kowoga ii singisongonana mende jokolon een tondu newonatiwaa so qaago. Nanamemen ano gawon ii 5) solana: Gawon solana ii singisongo qaganon mewombaajon amamaawona. Nanamemen solana iikayadeen mono Anutuwaanon sokonja. Anutuwaa gejatotoo ejemba ii 6) tak-kootoya ano 7) tirinkootoya kolooju. *Holy (set apart)* qaa tosaana ii 8) Anutuwaa buna, 9) tirinkootoya. Buna Tere Buk ii tirinkootoya.

Holy qaawaa kania ii kokaen: Iwoi mon ii bologa kuuya iikanona gosin mendeengi singisongononga sorain qaita mon kolon yanodeen (*set apart*) Anutuwaajon non qen eja. Anutunon mombaa singisongoya mesaoji een, iinon mono solananin dingoro Unaya

Toroya uutanonj ano kolonanj morota ano soraaya koloowaa.

2) Uña Toroya (*Holy Spirit*)

Uña Toroya ii Anutuwaanonj Uñaya. Iwaanonj jewonja me kokojinjina monj mende totoonj eja. Iinonj ejemba uugia meleenjiti, ii inaan sololoonj nonono uumeleenj laaligo laligojonj.

Uña Toroyanonj bedu menj inaaja (*anointing of the Holy Spirit*)

Kaenj ano uuta geregere kolooro Anutuwaa gawonja awaagadeenj menkeja.

3) Kalenjmorianj (*grace, marimari*)

Anana iwoi awaa bunja qenj aowonjatiwaa so mende koloojonto, Anutunonj kilenj uusiinja so eenj kiankomunj niniima koboonj kalenja hononja qaa nonomambajaanj moja.

4) Kiankomu (*mercy*)

Monjonj iwoi ano qaanananonj komuja. -
Pasowa: Kiankomu kendonj, Goukonjonj kendonj

5) akadamu, qabunja, asamararanj, ku-usunj, (*glory*)

Iwoi ii akadamuyawo. Ejemba qabunjagiawo. Anutu asamararanjawo ano ku-usunjawo.

6) Anutuwaa irinjonsoonj, kazi, uuduudu (*God's wrath*)

Jon 3.36 Singisonjo aninj Anutuwaa irinja soono kazia qanananonj ano uma ewaa. Jopagonj nonomakejato, singisonjonanaajanj irinja soomakeja.

7) Singisonjo (*sin*)

Anutu Toroyaa uusiinja qenj uugujoni, ii iwoi kanjanjawo. Irinja soono ironja meleeno

qanananon uja. Koposo (*mistake*) ii qaa afaanja. Anutuwaa qaa jakewaajon onanon jenenana oronkeja.

Singisongonana kokaen jokoloowonja:

Oo Anutu toroya, nii ejemba doogoyanon goo jaasewanonganon nanjen. Nii koloowetinonja kanain bologa kania kania ama tomenonganon menj laligowe. Kawaajon giinon mono Jiisaswaa kalenmoriajaajon ama singisongona mesaon nomba. Mesaon noma Buja qaaga dindija noo uunanon ama mindinjon nomba. Ku-usunganon laaligona mindingoro saanon gbilin goo laaligo gbilianon keuma laligomanja. Ii onanon.

Iisan qaa

Anutunon singisongogia mesaon ononja. Iinon Meria motoongo ii ananaa singisongonananon solananiwaatiwaaajon ama wasiro namonon kamaaro. Kamaan kalenmoriaja nonoma singisongonana songbanja. Ii mono moma laariwu. Ii moma laarigi iinon unuano gowokouruta koloogi Unaya Toroya uugianon ama onombaa. Oo Pon, ii nonoonon mono kaen koloowa.

8) kokojinjinawo, qaamuunawo, (*demon possessed*)

omeyawo, andoleinawo, omenon buuta somongoro qaamuun kolooja

9) 1) hamo qero 2) letoma 3) oyanboyon kolooja, 4) uuta meleema 5) Siwewaa buja kolooja, 6) waja somonjon 7) metogon 8) wama 9) anjon kono 10) qeangoja. *Salvation, save, get*

saved, rescue, kisim bek

Monjon kere yonoo borogianon kemero alianon ii metogon wana somongoja. Iikawaa so bologa ama Satambaa boronon kemen tiwilaawombaajon ama uunana meleembonati een, Jiisasnon mono singisongonana mesaon hamo qen nonoma koomunonga metogon nunuama laaligo kotiganon nonoombaa. Gere sianon kemebombotiwaajon angon koma nonono letoma qeangon Siwewaa bunja koloon eu uma oyanboyan oompelelen laligowona.

10) Hamoqeqe Toya (Hibruu qaanon) Mesia, (Griik qaanon) Kraist. (*Saviour, Messiah, Healer, Restorer*)

linon singisongo, qinji, ji, kokojinjin, lombo, jinjaun, siinsereren toroko momo, koomu ano bologa tosaanja kuuya iikanonja donhamo qen nonoma laaligo dongoga nonono kotiin laligowona. Gejatootoo ejembanon Hamoqeqe Toyanon asugiwaatiwaa qaa waladeen jegiti, Jiisasnon iikawaa so asugiro.

11) moma bolin aoja (*regret, feel sorry, be penitent, repent, do penance, rue*)

Monjon kania bologa moma kotonjo singisongo laaligoya gema qen Anutunon ii mesaowaatiwaajon qama koolin uusiina otaamambaajon jeja.

12) Siwewaa kii meria (*confession*)

Kawaa leeya woi: I) Singisongonana jen asuginin (jokoloonin) II) Anutunon ii mesaoro moma laarijon. Moma laarin "Ii onanon," jen monin Anutu Siwenon laligoji, iinon anjo jen solananin nononja, mono iikaen koloowaa.

Tania karoon: 1) Kana songiniŋi, ii nononodeeŋ aasangoyanoŋ Anutuwaajoŋ jeŋ asugiwona (jokoloowona), 2) Anutuwaa gawoŋ meme mombaajoŋ lombonana jeŋ asuginiŋ (jokolooniŋ) aasangoyanoŋ ewaa, 3) uumeleen kanageso yoŋoo jaagianonŋ singisongonana asuganoŋ jeŋ koloowona. Kraistnoŋ singisongo somongowombaajoŋ ama isambombaa ku-usuŋa me kiiya woi ii gowoko nonoo boronananonŋ anota eja. Mat 16.19; Jon 20.22-23

Uuwaa ala ilailaa nonononŋ Anutuwaa uusiŋaa qaawaa so gawoŋ meniŋ balonoŋ ano Siwenonŋ hoŋawo koloŋkeja. Poŋ Jiisasnoŋ aŋo meŋkeji, mono iikawaa so amakeja. Kawaaŋoŋ jojopaŋ qaa qotogoŋ singisongo anjoŋi, ii mono moma bolinŋ aonŋ laaligo bologa gema qeŋkebona. Kaenŋ aniŋ singisongonana jeŋ solananiŋi mombo horonŋ uumeleen kanagesowaa sopa uutanoŋ nonoomakeja. Kaento, moŋ moronoŋ uumeleen mende ama laŋ laligoji, iwaa singisongoya mono ano qaganonŋ eŋ samonŋ toroya kowoga newombotiwaajoŋ aŋgoŋ koma nonomakeja.

13) Momalaari (*faith, bilip, trust, mamasinŋ*)

Nonoo momonana kotiga kania kania ejato, Anutu moma laarijoŋi, iikanonŋ mono uunana kolonaniro laaligonananonŋ utegoro letombona. Selenana melenqeleen ama wanana qembononŋ laarinkejoŋi, iikawaa so uunana meleema Anutuwaanonŋ laariwonŋa. Anutunonŋ momalaari kalenaga nonono iikanonŋ mono nanŋonŋ nonoma nunuama

iyanaa bentoton uutanon nonoombaa. Momalaari qaganon qama koolinin angoletoko loonkeja. Momakotikotii qaa ii mesaowona. Ii uuwoiyawo.

Momalaari qaa (Mamanasinj dâñ)

Nii Manj Anutu moma laarinj mujen. Iinon ku-usun kuuyaa Toya laligon Siwe namo mokolon orono.

Nii Jiisas Kraist moma laarinj mujen. Iinon Anutuwaa Meria motoongonon laligon Ponjana kolooja. Ii Uña Toroyanon men letoma muro emba saran Marianon koro ama mero. Mero laligon gawana Pontius Pailotwaa kambanon siimbobolo moro maripoonon qegi komuro ron konji. Ron konji koomuwaa senjon gomanon kemen laligon ween karoon kolooro koomunonga waaro. Waama laligon Siwenon uma Manj Anutu, ku-usun kuuyaa Toyaa boro dindinanon raja. Rama laligon iikanona eleema kamaan laligojoni ano koomuya ananaa qaanana jen tegomambaajon kawaa.

Nii Uña Toroya moma laarinj mujen. Iinon ejemba soraaya mindirin somonjon nonono uumeleen kanageso tak-kootoya somata moton kolon laligojon. Kaen laligonin singisongonana mesaonkeja. Mesaon laligoro komunin koomunonga men gbilin nonono selewo waama laaligo kombomana tetegoya qaa laligon ubona. Qaa ii onanon.

14) qaa qootogo, yangisen, momalaaria qaa (*unbelief*)

Ejemba tuun woi laligojon: uumeleen me

momalaari ejemba ano leegenanon uumeleem-baa gadokopa me yangisen ano qaa qootogo ejemba.

15) jejeromonromon (*hope*)

(iwoi koloowaatiwaajon) jejeromonromon ama mambonja

16) qamakooli (*prayer*)

Anutuwo aminmomo. Anutuwaajon qaanana ijoni qaya jero momakejon. Mindimindiri qa qamakooli iikawaa uutanon qamakooli koi kaanja kaanja eja: Uunana men kululuun ananaajon 1) welema 2) qisin 3) dangisen jen 4) mepeseen (*praise*) 5) Anutuwaa waeya men (*worship*) 6) tosaan yonoojon ama gama koolinkejon (*intercession*).

Pombaanon qamakooli

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotongaa hona koloowa. Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanideen koloowa. Ketewaa neneya ii mono sonananon nonomba. Tosianon singisongo ama nonongiti, nono ii mesaon ononjoni een, iikawaa so mono nonoonon singisongo songbama nonomba. Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono angon koma nonoma Kilegaa Toyaa boronona metogon nonomba. Gii geenjo bentoton Toya, kusun Toya ano asamararan Toya ii kamba kamba laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.

17) uujopa, uukalen (*love, pasin bilong givim*)

bel, manjaun)

Anutu uujopa Toyanon jopagon nonono moma meleema Anutu jopagon qaaya ten koma ejemba tosaanja kaanagadeen jopagon onomakebonja. Uujopawaa ku-usunja ii uuta ano tetegoya qaa. Ii kazi ano bologa kuuya haamo ama unjuugunkeja. 1 Kor 13

Anutu jopagon mubonja me qaago, iinon kilenj (tawaya qaa) pondanj jopagon nono-makeji, ii *agape love*. Ejanon embawaajon siinja moro horoji, ii *eros love*. Agiminj aojaoti, ii *sex love*. Ala-ala menj aonkejoni, ii *fileia love*. Kantrinana me gomanana uukalenj ama munkejoni, ii uusoomonjo (*filantropic love*). -*Dear*: wombo ala, komunjua ala, jojopanj ala.

18) Oligaa Buja (*Gospel*, Binje Bian)

Oligaa Buja ii motoonjo ano eja fooyanon ii oogiti, qagia Matyuu, Maak, Luuk ano Jon. -*Law*: Kana qaa. -*Prophets*: Gejatootoo yonoonon Buju Tere

19) takapolakaya (*false*)

Gejatootoo ejemba me qaa takapola-kaya ii gisomaso, doogoya, irinjinja, umaqen-kamaanqenawo; *fruitless*: gipeya, auta, gorosonja

20) Anutuwaanon bentoton (*God's Kingdom*, Anuture uumanj)

Ii gomanj me totonj monj qaagoto, ejemba uugia meleema Satambaa ometotonja mesaonj Anutuwaanonj qokotaagi galenj koma onono qaaya baatanonj totonj iikanonj laaligo kombombanja laligoju. Kanagenj iikawaa tania kuuya qaita monj ii Siwe utanonj uma iibonja.

21) Satambaa ometoton (*Kingdom of Satan*),

Satan ii ben qaago. Kawaajon iwaa totonaajon ometoton jejon. Deiwidwaa kantri toton (*Kingdom of David*); Papua Nuginiwaa kantri toton

22) doweya meja (*redemption, ransom*)

Kerenon alanana qelanjin mero tawa ama doweya menin isano eleema kawaa. Jiisasnon iyanaa sele busuya ama downana mero.

23) Anutunon tawanana men nunuano alauruta koloowona; Room 11.15, (*reconciliation, atonement*)

Ano tawa ano qaanana komuro Anutuwo alala koloowona, qewolonana koma konjoratija.

24) Anutunon qaaya jen tegoro solananiwaa. (*justification, be put right with God, get righteous, pasin bilong kamap stretpela*)

Monnon moma bolin aoro Jiisaswaa sayanon turun muro Anutu-non sa iikawaajon ama singisongoya mesamesaoya ii mombo mende iibaa. Singisongonon uuwaa opo malekuya men jewo-ɲawo kolooro sayanon songbano tualalakota kolooro iikayadeen iibaa. Kaen kolooro Anutuwaa irinsonsoonanon olomooro uuta-non tegowaa. -*Unrighteous*: doogoya qewolonawo

25) (tak koton) men soraija (*sanctification, pasin bilong kamap holi*)

Nononano jewon anjonjoranawo laligojonto, Jiisaswaa sayanon songbama nonono Anutuwaa jaanon soraaya koloowona. Soraaya kolon nanamemen solana (*holy*) otaawona. Laaligo jewonawo ii onanon sisia men

togonkebona. Ii uuwoi qaagoto, pondan Ji-
isaswo qokotaan nambona. Hib 10.10

26) ugeja (*conscience*)

Anutunon saje amakeji, ii ugejanananon
mobona. 1 Tim 1.5, 19 Ugejanananon ka-
nianana ninisaama qaanana nangon jenkeja.
Apo 24.16 Anaa uu(geja) iikanon Anutuwaa
qaa nangon jenkeja. Jon 8.9 Anutunon
mon iima “Sokonja,” jero ugejianon moro
qeanjoja. Apo 23.1 Uuwoi mesaon uunananon
tiloowabotiwajon galen men aonkebona. 1 Tes
3.9

27) uumeleen eja ano emba, Kraistwaa alia
(*Christian, kristen*)

Uumeleen kanageso (*congregation*),
uumeleen miri (toroya miri), uumeleen
ajoajoroo (*Sande lotu*), Uumeleembaa Buja
Tere (*Bible, Christian Sriptures*), uumeleen
ejemba (*Christians*)

28) gowoko (*disciple, disaipele*)

Gowoko ii boiwaa gematanon otaan ainjolon
laligon momoya kuma aon gawon men koma
gbiligi laaligogianon letoma utegonkeja.

29) gejatootoo ejemba (*prophet*)

Gejatootoo ejemba ii iwoi koloowaa, kolooja
me kolooroti, iikawaa bujuya ano kania ii Anu-
tunon uugianon ano moma iwaa jetamemeya
koloon ejemba ananaajon ninisaama asuganon
jenkeju. Kamban tosaanjon ejembanon ge-
janono ii togon temboma kema unugi komugi.
Jiisas iyanaa gomanurutanon gejatootoo qaaya
men kamaan angi.

30) Siwe gajoba (*angel, ensel, anelo*)

Siwe gajoba yononon Anutu-waa jeta ten koma omejiilan tuarenjen ama ejemba ilaan welen qen nonomakeju. Hib 1 Tosianon qele anji tosonian manja qegi tosonian gawongia kania kania menkeju.

31) Oomulu (*baptism*)

Kamban so apu arinkejonto, oomulu ii Anutuwaanon munjen aiwese. Ii iwoi somata. Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Buᅇa qaawo mende mindirin apunondeen mulu men nonombuyagati een, ii mono apu toon omayaga koloonaga. Buᅇa qaanon apu toon iikanon jenin turun kotuegoro iikanon hona koloonkeja. Oomulu menini, nononon mono ween so singisongonanaajon moma bolin aon uunana meleemakebona. Uunana walaganon mono apunon kemen nen olaan powogoro tani kolooro kitianon uu dologanon kolojanin somariiro Anutuwo kooron laligonkebona. Room 6.4; Tai 3.5-7 Oomulu ii uunana meleembombaajon indina motoonjo men nononji Un Toroyaa esunanon uunananon gawon menkeja. Oomuluwaa kania mende ten koma uunana mende meleembonati een, mono kilen tiwilawona.

32) Samon Kowoga (*Holy Communion*)

Pombaa samon kowoga (toroya): Ponana Kraist Jiisas iyanaa sa busuya alauruta anana bered ano wain apuyawo newombaajon ano ama jen tegon nonono. Luuk 22.14-20 Ii onjonbonjon laaligoyawo (*sacrament*). Qaa koi kanon honaga jen asarija: Onoo dowegia men togoro ano onoo singisonjogia

solananiwaatiwaajon jen tegon ano. Monon qaa iikawaajon uuwoi anji een, iinon samon newaatiwaa so mende koloaja. Kawaajon Pombaanon qaa moma laarin hona mokoloowona. Uunana onanon mende gosin meleema Pombaanon samon kowoga tondu newonati een, Anutunon mono irona meleeno lombo qanananon ubaa. Tosianon mono komugi. 1 Kor 11.30; Apo 5.5, 10

33) kotumotue (*blessing*)

Kotumotue ii jenqeeango qaa. Iwoiwaajon Anutu qama koolinin iyanaa ku-usun qaganon jero me kotuegoro toomoriambo koloowaa. Wala “mosogoya” jeninto, Jiisanon moso jeje ejaga qaago. Iinon ku-usun kuuyaa Toya koloojiwaajon moso mende anjato, kotumotueya mendeema nonomakeja.

Aarombaanon kotumotue qaa, Jango 6.24-26

Ponon mono kotuegon sopa somongon gomba. Ponon mono jaayaa asasaganon men asarin goma kalenmoriaja gomba.

Ponon mono jaasewan qen goma luae qen gomba. Ii onanon.

Aposol yonoonon kotumotue qaa; 2 Kor 13.13

Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaja onono

Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono

Un Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu.

34) Siwe gomambaa Eja hona (*Son of Man, Man tru*)

Gejatootoo eja Daniel ano Ezekiel yoronon

qa ii qama “Anutunonj Hamoqeqe Toya wasiro namononj asugiwaa,” jenj oori. Jiisanonj iyanjaa qata aasangoya kaenj qaro Juuda yonononj ii mende moma asarigi. Eja kuuya anana ejawaa meriaga laligojonj, iikawaajonj mende jeja. Jiisanonj balonj eja ananaa so sa busuyawo koloonj kilenj Anutuwaa Meria kaanagadeenj laligoro. Kawaajonj Anutuwaa jeta kambanjen so tenj koma singisonjo monj mende ama laaligo kombombanja namononj laligoro. Balonj eja honja laligorotiwaaajonj ama ejemba ananaa lombonana saanonj modaboronj bosimakeja.

35) maranjen (agiminjen aoao) ano loemba laaligo (*marriage*)

Jen 2.24 Loemba laaligo ii Anutunonjenjen kotooro loemba koloowotiwaa qaa ii Anutu ano ejemba jaagianonjen asuganonjen jewonjatiwaa so. Uusiingaranonjen asuganonjen asugiro jojopanjen qaagara jeri yoroojonjen qama koolininjen Anutuwaa kotumotueyanonjen yorowo nambaa. Kaenjen goda qenjen oronjen sisau olonjenkalu mende koloowaa. Loemba laaligo ii soraaya, (kowoga) ano kana songiri lombo qagaranonjen ubaa. Tosianonjen ji somata mokoloogi. Jen 12.17 Mamaganonjen tapekokoro ama laligogi. Hib 13.4 Loemba ii kalanjen koma qaqaanjonjen aonjen laligonjen uma komuwao. Jiisanonjen menjen sorainjen sopa somonjonjen oroma Ponggaraga kolooja. Mesaonjen aoao ii Anutuwaa uusiinja qaagoto, olonjenkaluwaaajonjen ama kilenjen koloonjenkeja. Maak 10.2-12. Monjonjen uuta meleema uumeleembaa gadokopa emba me eja monjen mende mewa. 1 Kor 7.39b

36) nanjonnanjen go ama aonjen kotikotii

mokoloowonja (*edification, build up ourselves*)
 uunana meagon men kotiin aowonja, uunana
 nangon mozozongon men kotiiwonja

37) Baal

Baal ii Keinan kantri yonoo bengia. Yononon
 ii usugon waeya men mepeseegi Israel yononon
 kagi. Anutunon gadokopa kanageso ii unun
 Baal alatagia ama tando lopiongia kondeem-
 butiwaajon jen koton ononoto, yononon qaa
 ii qotogogi tosanon kanain Baal qama koolin
 mepeseen laligogi Anutuwaa irinja soono.

38) Soomongo aren (walaga ano gbilia)
 (*Covenant*)

Hib bon 8, 9 Singisongo anin ejemba ano
 Anutu batunananon jawo kolooro irinja soono
 kazi qanananon uma eji, ii moronon qewag-
 oro Anutuwo uumotoon ama ala-ala am-
 bonati, iikawaa soomongo qaa arenja. Moos-
 eswaa kambanon Anutunon soomongo aren
 ano walaga kolooroto, Jiisanon soomongo
 aren gbiliaa galenja koloon komuro. -*Ark
 of Covenant*: soomongo arembaa bokisya.
 Iikawaa uutanon soomongo arembaa iwoiya
 kuuya galen konji.

39) jiwowon jigo (*temple*)

Kamban kokaamba siimolon mende
 oonkejonjwaajon uumeleen jigo jenkejon.
 Siwenon siimolon mende onon uumeleen
 tegoro iikawaa jigoya qata mepemepese jigo
 jenkejon. Isa 3.12; 21.22

40) waeya men mepeseaja (*worship*),

Awutamban (*bow down, kneel before God*)
 Anutu awutamba qen kosianon kenin

kiankomuŋ nonoma kalenmoriaŋa nonombaa.

41) opo sel kuun (*tabernacle*)

Balon qararaŋ konkonanon kan jiwowon jigo tawatawaya ii opo selnon megi. Ii afaanŋon kokosiin meŋ anŋon kema kemp gbilianon mombo kuun korereŋŋon laligogi. Keinan balonon kan Jerusalem kanon jiwowon jigo kotiga meŋ opo sel kuun ii mesaogi.

42) jeŋ asariŋ uugia kuuja (*preach*)

Anutuwaanon qaa gawon iikawaa leeya woi.

43) Jigo gawon galen (*priest, pris*)

Iinon ejemba ano Anutu batunananon komakonjorati gawon meŋ qama koolin gejanono jeŋ siimolon ooro nandun anŋi meŋ kululuun batuya iyaŋaajon meŋ laligoro.

44) Jigo gawon eja (*levite*)

Anutunon jeŋ kotoŋo Liwaiwaa kera-suru yononon jiwowon jigowaa welenqegeuruta koloogi. Kawaa-joŋ balon bakaya mende ononŋi tuun tosaana yononon balon-giawo laligon nanŋon onoma laligogi. Hamoqege gawombaa arenanon utegoro soomonŋo aren gbiliaa kamban kokaamba qagia Buŋa gawon eja (*deacon*) ano Buŋa gawon emba (*deaconess*) jeŋkejoŋ.

45) Uukuukuu eja (*evangelist*)

Uukuukuu eja iinon Anutuwaa qaaya jeŋ asariŋ ejembanon uugia meleembutiwaajon kuun onomakeja. Tosianon uugia meleema siŋgisonŋogia jokoloogi ilaan qambanmamban onomakeja.

46) Jigo kaunsol tuun (*Sanhedrin, kaunsil*)

Kantriwaa jetame-meya yonoo qaa jake uuta

ii Juuda yonoonon *“parliament.”* Qaa galengia ii jigo gawon galen waja. Kantriwaa jetamemeya 70, paatigia kania kania, yononon ajoajoroogia ama qaa gawon men jen somonon kanageso jen koton onoma laligogi. Ku-usun hona ii Room waba ejemba yonoo borogianon ero.

47) Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon)
(*Pharisee*)

Farisii yononon paati mon laligogi. Yonoononga mamaganon jigo kaunsol tuun (*sanhedrin*) uutanon kantriwaa jetamemeya koloon laligogi. Mooseswaa Kana qaaya awaagadeen moma toroqen iyangiaa jenkootogia seiseiya mokoloon mindirin ii kaanagadeen otaagi. Qaa kuuya ii kaparan koma *“Anutuwaa jaanon sokonja,”* jen kaen moma laarin ejemba kuma onongi. Kuma onoma ejemba tosianon jenkooto qaagia ii mende moma hanqan laligogiti, ii men kamaan ama onoma iyangiaa selegia men uma (selememe) laligogi. Kaen laligon awaagadeen Anutuwaa qama koolin nene singi laligon nandun ama borogia songbama iikaanja kanon donhamo men aon laligogi. Iikaanja kanon Anutu hamoqeqeyaa kania hona mende moma asarin Jiisas uugun jinjauj анги. Ejemba tosianon Jiisaswaa gematanon kema otaagiti, ii injiima tembongi. Jiisasnon Anutuwaa angoletto mero mepaegon *“Kana qaa uuguja,”* jegi. Jiisas qaawaa timbinon horon angobato men mubombaajon kan ononkakale qaa mamaga jen tuarenjen ama mugi.

48) Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon)
(*Saducee*)

Yononon Mooseswaa Kana qaaya qokotaan “Farisii yononon jigo gawon awaagadeen mende menkejuti,” jegi paati gbilia kanaigi. Farisii yononon qamakooli miri so kuma onongi Sadusii boi yononon mindimindiri jiwowon jigo wanonon kaparan kongi. Yonoo kondokondoogia ii jigo gawon galen qata Saadok. “Komugi yononon mende waabuya,” jen Unu Toroya ano Siwe gajoba mende laligojuti, iikaan moma laarigi. Yononon kantriwaa jetamememeya koloon jigo kaunsol uutanon Farisii yonowo jenonkooli jen angowowo ama laligogi. Kaen laligogito, Jiisas qegi komu-waatiwaa qaaya jen tegon kaman iikanon uumotoon angi.

49) Herodwaanon paati (*Herodians, lain bilong Herot*)

Gawana qata Herod iinon kanagesoya ano alauruta yonowo paati mon ama Room gawman yonoonon politik ten koma otaan laligogi.

50) Zelot paati (*Zealot, Selot*)

Nesenel Zelot paati yononon Room mindimindiri gawman tuarenjen ama angiodeen nanan mewom-baajon tompe politik men laligogi. Jiisaswaa gowokoya mon qata Saimon ii Zelot politik ejaga laligoro.

51) Siisa-kin (*Ceasar, emperor, sisa*)

Siisa-kin ii Room mindimin-diri kantri (*empire*) galen koma onoma eja pongiaga laligoro. Kin Herod ano gawana Pailot ii iwaa jawinwoita koloon Juuda ejemba galen koma

ononji.

52) Teuteuhalihali (*Feast of Shelters or Booths*)

Jon 7.2 Juuda yonoonon yambuyambu korisoro kendon ii gbani so kokaen anji: Wain gawonjianon kema gere sena men halihali qen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta anji. Wala eenanon balon qararankonkonanon gbani 40 kawaa so opo kuunganon en kan laligogiti, ii romonjon aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

53) pondan nanja, kaparan koma anja, qaaya pondan otaan men yagoja (*faithful*)

Faithful qaa tosaan: membiriqembiria qaa, misi metetan qaa nama kaparan koma mengadeen meja, non menkeja, tororo gawon meja, momalaarianon mende sologoro zen nanja

54) kongbaraya qaa (*firm*)

koronon menkeja, nama kotijja, pek nanja

55) kelebele (*flattery, pretended friendship, deceit*)

Ala-ala tani qaa awaa saanon jero koloojato, hona qaa.

56) tapekokoro (*miserable*)

Singisongowaa tawaya ii tapekokoro.

57) dogo, bone (*stingy*)

senjuron kawalia, qebugon nene, iimabaago. Monon iwoiya eji, ii tosaan yonoonon mendeema onomambajaan togon iyanajaan gadeen anjon komakeja. Ii loloogendeen (*generous*) qaago.

58) otoko ama menngo memambaajon koposonggoja, kasumamban anja (*greedy*)

(don) nepaqepalo, iimabaago. Iwoiya (balon, nene, apu, gere, miri gawon) edaborojato, kilenj tosaanja yonoononga ii toroqen bunja qen aomambaajon koposonggojkeja. Iyanaajon amanagaju orongaju amakemambaajon momakeja. Iwoi kuuya iyanaajonadeen bunja qen aomambaajon bobo momakeja. Ef 4.19 Iwoi en mujato, kilenj ii toroqen amanagaju orongaju memambaajon kaparanj komakeja. Tosaanja mende romongon onjomakejato, iyanaa bunyanon somariiwaatiwaajon manja qenkeja. Ii kantri kuuya ananaanon lombonana wana.

59) baagoja (*covet, mangalim*)

iimasiinj moja, iima siinja moja

60) goronkiki (*envy*)

mombaa iwoiya memambaajon koposonggoja

61) momo eja tiliqiliawo (*cunning*)

Tosaanja tiligon onombaatiwaa so momakootoya somata en muja.

62) uunon junjun, uunon motoqoto (*jealousy*)

Monon alianon uugun qeangon toomorian awaa mokoloooro iwaajon ama momaboboli momakeja. Qaa jejenon nuuguna guuguwe, qaa kiisanj jey gemaqeqe anja, mombaajon uuta qeja.

63) uumeleembaa komagbiligbili (*religion*)

Ejemba kuuyanon Bunja gawon ii me woi menkeju. Tosianon omejiilan menj loorinj onombombaajon gawon menkejuti, iikawaa qata animism. Maslim, Hindu, Komyunist

ano tuun tosia yononon momogiaa so buna gawongia men uumeleembaa komagbiligbiligia (*religion*) amakeju. Naa gawon yononon ii momogiaa so menkeju. Mamaganon Anutuwaanon qaa ano balombaa momo tosia ii mindirin orongi siliqalu koloonkeja (*syncretism*).

64) uuwaa komagbiligbili (*godliness*)

Kraist kaanja laligomam-baajon koma men gbilija, Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilija, Anutu buna qaayaa so laaligo soraaya laligoja, Anutuwaa bunayanon pitiri laligoja. 2 Piito 1.3

65) Oyanboyan goman (*paradise*)

Aadam ano Iiw yoronon oyanboyan gomanon laligon koisoro ama singisongo ani Anutunon konjoma orono kamaarito, kanagen uumeleen yononon Siwenon uma oyanboyan gomanon laligowuya.

66) laaligo anjonjayawo (*ungodliness*)

gadokopa laaligo, Anutu gema qen laaligo, ananaa jaajaa laaligo

67) koomu goman (*Hades, ples bilong daiman*)

koomu goman (uumeleen yonoonon koomu goman), koomuwaa senjon goman (uumeleembaa gadokopa yonoonon koomu goman)

68) salfa jamo (*sulfa, brimstone*)

Salfa jamo goota ii oogi bolanja kotakota jero moronja bologa koloonkeja. Ii saanon mejejaagi paora kolooro iikanon gbala tiwowaa kotaa paoraya menkeju.

69) doomoron, (*desperation*)

Toroqen laligomambaajon amamaamanja.

Kaen romonjon majakaka moma konjilin somata moja.

70) kopoulosaa qaaya qaa (*blameless*)

Tosaanja yonoo jaagianon solanja kolooja.

71) masuqegeta (*ripened, mellow*)

Nene ambembo mono masu qeja. Gawon toya qama koolinin gawon ejemba mokoloon onono kema hona men kululuuwu. Mat 9.37-38

72) jaamelen unja (*vision*)

Unjanon ejemba mon kondooro jaaya meleenon unja(unja) iija.

73) uumeleembaa selesele laaligo (*hypocrisy*)

Uuta bakasasan (qaanon me sili tosonian) meleenjato, hona qaago. Skin kristen ii uu walaganon laligoju. Jiisanon qaa kotakota totonon iikanon jen onono. Mat 23; Mat 6.2, 5, 16

74) kakasililin (*trouble, affliction, suffering*)

(uuwaa) konjilin, (selewaa) konajilin, siim-bobolo, jambalilin

75) jojopon qaa (*commandment, oath, vow*)

Qaaya jojopon qaanon jen kotiija. Qaa ii uuguwonatiwaa so qaago. Mat 5.33-37

Anutuwaanon jojopon qaa boro woi (10) Eks 20.1-17

1. Niinon Anutu, goo Ponnga koloojen. Noo kooronanon bensakon iwoi tosaanja mon mono mende men laligowa.
2. Anutu Ponгаа qata mono een mende qama men kileewa. Monon qata men kileewaati, ii Ponon manaya mende mewaa.

3. Kendonj kambaŋa mono koboonj ewaati-waajonj romonjonkeba.
4. Nemunj manja mono goda qenj oromakeba. Kaen ana Anutunonj toomorianj gono namononj kambaŋ koriga laligonjo komuwaga.
5. Monj mono mende gena komuwa.
6. Serowilinj mono mende amba.
7. Iwoi mono yonjoro mende mewa.
8. Monj jenonkuukuu mono mende ama muba.
9. Mombaanonj borosamo iwoiwaajonj mono mende koposongowa.
10. Mombaanonj emba, welenqege me bao oro iwoiwaajonj mono mende koposongowa.

Anutunonj joponj qaayaajonj nomaenj nini-jorota eja:

Niinonj Anutu goo Ponga koloojen. Niinonj ku-usunawo laligo-jenjiwaajonj ama gema nunkejuti, iyonoo singisonjogiaa ironja ii esamera ano gbiliurugia meleema onjomakemaŋa. Kaanagadeenj ejemba tuunja tuunja uugianonj jopagonj noma qaana tenj komakejuti, ii kotuegonj onjomakemaŋa.

76) soomonjo qaa (*promise*)

Iwoi amambaaajonj qaa somonjoja. -*God's will*: Anutuwaa uusiŋa.

77) uumeleembaa gadokopa, qaa qootogo, jeulalanj (*heathen, haiden*)

Ejemba kaanja ii Israel ano kantri kuuyanonj mamaga laligoju.

78) (Juuda qaagoto,) waba kantri nononon (*gentiles*)

Nonoononga tosonianon uunana meleenin tosonianon toroqen uumeleembaa gadokopaya laligoju.

79) solanqa kasia qaa (*free*)

Qaawaa kasa me kasa monnonga lolooro. (*Free men and*) *slave*: (tosianon iyangiaa gawonja megi tosonianon) togiaa welen een qenkeju. Welenqeqe toyanon kasanon somongoro welenja tawaya qaa een qen kamaanqeqeta kolooja. Gal 5.1

80) keraqeeango qen muja (*refresh*)

Mombaa uutanon bimooro alianon keraqeeango qen muro sokonja. Flm 7, 20

81) siinj kombombanja mokolooja me metogojaja (*satisfy*)

Siinj kombombanja tosia ii awaa, tosia bologa kolooja. Ii metogogi uugianon tegoja.

82) jenonkooli, mondongosi, niinonjiinon (*debate, dispute*)

mondon niinonjiinon ama jenonkooli amiju Apo 6.9, mondongosi qaa melenqeleen jegi uma kamaankeja Apo 9.29

83) uuqeqe qaa tokoronkota (*revile, insult*)

uuqeqe qaa tokoronkota jen nononja 1 Piito 2.23

84) uuta qeangowaatiwaajon janjarin riija (*please*)

Mombaa uutanon qeangowaatiwaajon janjarin riinj qaaya kaparan koma otaaja. 1 Kor 7.32

- 85) uutanon boliro osin qagoja (*stumbling block*)
iwoiwaajon uutanon boliro osija, momalaarianon sologon kamaaja.
- 86) Ejemba qen sein ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligon kougi.
(*from generation to generation*) 1 Tes 2.2
- 87) kaparan koma, nemun koma (*especially*)
kotiin meja, wala qeja
- 88) Kilegaa Ponja goman so galen koma onomakeja (*Prince of the World*)
Ii Satambaa qata mon.
- 89) oro kawalia, jenemba (*beast*)
Oro bologa jerenai kaana. Jenemba (*giant*) ii jekania boorongia.
- 90) tosaana injisooron tosaana sureen onoma keda motoongonon mende gosin onomakeja (*discriminate*)
Anutunon kaen mende amakeja. Uuta dindiina, gbingbaona qaa.
- 91) lolomonin (*indifference*)
Qaa iikawaa alia ii telambelan, nesambure, nenhololo, kosimosi, koyanmoyan, kotamoto-tan. Ais 15.1
- 92) lombo kanjanawo (*plague*)
- 93) siijaago siimeme (*resistance, reluctance, recalcitrance, arguing*)
Kaen me kaen jena iinon mono afaangon qaa qotogon qaa jenkeja.
- 94) tawatawa (*temporary*)
tatawaga, tawaya, lageta, lagita
- 95) aasangoya (*private*)

anodeen, yanabuju -qenjaaro (*public*)
96) ten, qaqaŋ (*yoke*)

Woiyanonj motoonj gawonj meri tenonj mindirinj oronja. Qaqaŋ ii bulmakao woiwaa arogaranonj ama somonjgogi iikanonj kare me kinonj horojao.

97) tere pipipiiya aasoyawo (*scroll with seal*)

Wala eenanonj papiawaa kania mende mokoloonj laligogi. Tere ii lama selianonj oonj lipima pipiigi. Seleenjenj yonononj ii yonjgoro weenjgowubotiwaaajonj tosianonj ii sapo kaanja aasononj somonjgonj aiwese aasoya iikanonj mokotaagi. Mononj ii olonj menjurano iikawaa kania mono mokoloogi.

98) Balaam Beorwaa meria (*Balaam son of Beor*)

2 Piito 2.15; Juud 11 Balaam ii gejatootoo eja monj. Kanagenj ŋaa gawonj uugere ejaga kolooro. Kambanj mononj Moab balonj yonononj Israel kanageso kere ama mugi. Yonjoo kinj ponjgia qata Baalak Ziporwaa meria iinonj welenjgeqeuruta wasinj onjono Balaambaanonj kanj qaaya kokaenj jegi, “Giinonj mono Israel kanageso qasuaan onjona afaanjonj unjuniŋ kamaawu.” Kaenj jenj kinjonj monenj mubaatiwaaajonj jegi. Kaenj jegi wala qasuaan onjomambaajonj qetama togoroto, toroqenj kele qaanonj moriro monembaa siinja moma loorinj soonj uumotoonj ama Israel gomanj iimambaajonj baanja mononj umambaajonj ano. Kaenj kolooro Anutuwaa irinja soono kananonj donjgi qaganonj rama keno gajobaya wasiro kanj kana somonjgonj nano.

Donginonj ii iima komuwabotiwaajonj toroko moma toroqenj kambaatiwaajonj amamaaro Balaamnonj gajoba ii mende iima irinja soono dongia oolinonj qero. Qero qaa ootanonj aantano balonj ejawaa qaa jenj Balaam jenj muro. Anutunonj Israel kanageso kotuegonj onono laligogiti, Balaamnonj ii moma wala qasuaan onomambaajonj togonj kanagenj ii kilenj batogonj amamaaro. Jango bonj 22-24, Ais 2.14-99) Koora (*Korah*)

Juuda jawo 11. Koora eja ii Israel jotamemeyagiaga kolooro Mooses Aaron qotogonj oroma karenj angi. Kawaajonj Anutuwaaw irinja soono balonj kuuro rondan mero aantano sia ronj asugiro Koora ano nenauruta qaageqe kuuya ii iikanonj gororonjonj kemegi gogonj onono tiwilaagi.

100) Naaman (*Naaman*)

Luuk 4.27 Naaman ii Siria kantriwaa kawali galengia wanja. Iinonj kamban monjonj manimba jinonj kiro gejatootoo eja Elaisawaa bujuya moma Juuda yonoo balononj kanj Elaisanonj selia menj solananiwaatiwaajonj qisiro. Elaisanonj ii Jordan apu gowoyanonj kema apu ariro indinja sewen koloowaatiwaajonj jenj kotonj muro uuwoi yakarinj tenj koma kaenj ano selianonj solanidabororo.

Momalaari qaawaa jenj-asa-asari

I Mokomokoloo Tonanaa kania kokaenj:

Anutunonj nii ano ilawoila laaligogiawo kuuya mokolonj nonondabororo. Nii kian unja kokoosu ano selenawo, jaa gejanawo,

kana boronawo mokoloon nono. Ii iima “Moma kotomaŋa,” jeŋ selena meŋ sororogon uumomonawo nono. Kaen galeŋ koma noma laligon sele esu iwoi me apu ano nene, jigo miri, embamera nomakeja. Komakoomo, bao oro, monen hina ii kuuya selewaa nanŋonanŋoya, somaŋa somaŋa nomakeja. Jetawonon umambotiwaajon kalaŋ koma noma kakasililin tiwitiwilaa iikanonŋa sopa somonŋon nomakeja. Nii iwaanon gawon mende meŋ injarere laligowe Anutu Maŋ soraayanon kalenmoriaŋaajon ama kaen ama nomakeja. Kawaajon iikawaa tosaya noonon ejiwaajon mono mepeseen uusiŋa teŋ koma welenŋen muŋ laligomaŋa. Qaa ii hon toontoonŋaga moma laarijen. Jon 1.18; Ais 1.8; Jei 2.14-17; Room 8.28

II Downana meme Tonanaa kania kokaen:

Jiisas Kraist Anutugadeen koloon Maŋawo kamban qaa iikanon laligoro. Kaen laligon kouro emba saraŋ Marianon mero balon eja koloon noonon Pon kolooja. Eja soona koloowe nomesaonagatiwaa so ii kilen noo downa meŋ sewana mero. Bologanonŋa ano Satambaa gbadononŋa monen gbili iwoinon qaagoto, iyanŋa saya soraaya iikanon koton nono siimbobolo moma komuŋ isama nono. Kaen ama tona koloorotiwaajon nii iwaa bentoton uutanon keuma dindiŋa koloon soraaya laligon jeta teŋ koma muŋkemaŋa. Anŋo

koomunonga waama Siwenonj uma Ponjana laligonj uma laligonkeja. Niinonj kaanjiadeen laligonj koomunonga waama iwo kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligomaŋa. Qaa ii honj toontoonaga. Ii moma laarijen. Gal 3.26; Ais 25.8; 1 Kor 15.54-56; Ef 3.18-19; Mat 25.40

III Menj sorainj nonononononj Tonanaa kania kokaenj:

Nii neenaa esunjonj Jiisas Kraist moma laarinj munj iwo qokotaamambaajonj amamaankejento, Uŋa Toroyanonj Buŋa qaanonj koma horonj noma uuna kuunj menj asarinj nomakeja. Iinonj Jiisaswaanonj noono moma laarinj munj soraaya koloonj Anutuwaa meraboraana koloonj laligojen. Balonj so Kraistwaa kanageso laligojuti ano nono kaanjiadeenj kokaenj ama nonomakeja: Horonj nonoma mindirinj uu soraaya menj nonoma Kraist Jiisaswaanonj toroqenj nonono uumeleenj kanageso motoon koloonj laligojonj. Kaenj laligonin Uŋa Toroyanonj nii ano ejemba soraaya kuuya ananaa singisongonana somaŋa somaŋa kalenmoriananonj songbama nonomakeja. Kaenj laligonj kambanj tetegoyanonj nii ano komugiti, menj gbilin nonoma Kraistwaa uumeleenj ejemba kuuya laaligo kombombaŋa tetegoya qaa buŋa qen nonondaborowaa. Qaa ii honj toontoonaga. Ii moma laarijen. Jon 16.13a; Ef 4.4-5; 1 Kor 3.16-17; Joel 2.28-29

Jojopan qaa boro woiwaa jen-asa-asari

1. iikawaa kania kokaen:

Anana ben tosaana yonoojon monin omayo kolooro Anutu motoonjo igadeen goda qen mun moma laarin mubona. 1 Jon 2.15-17; Maak 12.29-31; Mat 4.10b

2. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun laligowona. Qata qasumasuwaanon me qolomolon qaanon me jehmeesanon me omejiilan qaanon mende ama jewona. Ii awawi totoon! Kamban so mono iwaa jen mepemepesee ama qama koolin munkebona. Jei 3.10-12; Mat 5.37; Ef 5.4; Room 12.14

3. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun kendon weena mende men kileewona. Qaaya monin siinawo kolooro kendon ii mono kowoga ewaatiwaajon romongowona. Ond 26.6-8; Eks 20.11

4. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun nemunman me jotamemeurunana tuarenjen mende ama onombona. Uugia kaen mende men boliwonato, kamban so jegia ten komakebona. Ef 6.1-3; 1 Tim 5.4; Apo 5.29

5. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun ejemba mende unun komuwona me siimbobolo mende onombona. Mono ala men onoma ilaan onomakebona. Mat 5.21-22; 1 Jon 3.15; Ond

10.8

6. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun sero yongoro me qaa gamuyawo iwoi mon mende jen ama mewonja. Uu soraaya laligon loemba soomonjo ama laligowonja. Mat 19.6; Hib 13.4

7. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun tosaanja yonoonon monen hina me borosamo iwoiwaajon mende koposongowonja. Komakoomo me tiwo junmemewaajon koposongon tuarenjen mende jewonja. Ilawoilagia tororo en onombaatiwaajon kalan koma onomakebonja. Ef 4.28; Mat 6.3-4; 2 Kor 9.7

8. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun uuooso me jenonkuukuu mende ama tiliqili qaa mende jewonja. Kaen qaagoto, kaniagia moma asarin iwoi awaa mon anjiti een, ii jen asugin onombonja. Mat 7.1-5; 12.37

9. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uunananon jopagon mun tosaanja yonoonon borosamo me gawon bombaaajon mende koposongowonja. Ii tororo sogianon ewaatiwaajon kalan komakebonja. Ond 119.36; Joos 7.19-21

10. iikawaa kania kokaen:

Anana Anutu goda qen uu-

nananon jopagon mun ala yonoonon
welenqeqeyaajon uuqeqe mende ama
horon onombona. Bao orogiaajon mende
koposongowona. Kaen qaagoto, togiawo
laligon nanjon mubutiwaajon nanjon
onombona. Mat 5.28; 2 Piito 2.14

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilial
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47